

Afiş Tasarımındaki Görsel Tasarım Öğelerinin Sanat ve Aktivizm İlişkisi Bağlamında İncelenmesi

Analysis of Visual Design Elements in Poster Design in the Context of Art and Activism Relationship

ÖZET

Bireylerin var oldukları zamandan bu yana kendilerini her açıdan ifade etme ihtiyaçları ile görsel ifadenin gücü birleştiğinde, sanatın pek çok formunun toplumsal meseleler konusunda farkındalık yaratmaya yönelik etkili bir araç olarak kullanılıyor olduğu gözlemlenmektedir. Toplumsal sorunlara bireyler ya da gruplarca yapılan müdahaleler olarak tanımlanabilecek aktivizm ise bu süreç içinde ifadeyi aktarma konusunda sanatın gücünden sıklıkla yararlanmıştır. Grafik tasarımın mesajı kitlelere iletme konusundaki en etkili araçlarından biri olan afiş tasarımları ise aktivist hareketler içinde sıklıkla kullanılmıştır. Ancak konuya ilişkin bulunan yaratıcı fikir kadar bu fikrin en doğru görsel elemanlar ile kurgulanması da mesajın net şekilde iletilmesi ve sonrasında akılda kalabilmesi de çok önemlidir. Özellikle konu sosyal amaçlı afişler olduğunda, bireyleri yönlendirmek, algılarını manipüle edebilmek ve farkındalık yaratabilmek adına bu elemanların doğru kullanımları daha da büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada aktivist hareketlerin amacı ve bu yolla eser üreten sanatçılar ve tasarımcılar incelenmiştir. Küreselleşmenin, teknolojinin ve sosyal medyanın aktivist hareketler ile ilişkisine değinilmiş, aktivist sanatçı ve tasarımcıların yaşadığı zorluklar da kısaca paylaşılmıştır. Sonrasında afiş tasarımının sahip olması gereken genel özellikler ve başarılı bir afiş tasarımının oluşmasını sağlayacak görsel elemanlar özellikleri ile birlikte aktarılmıştır. Çalışmanın son bölümünde dünyadan ve Türkiye’den seçilen on adet sosyal afiş tasarımı üzerinden; bu afişlerdeki mesaj, yaratıcı fikir ve mesajın bu fikir üzerinden nasıl bir görsel düzenleme ile bir araya geldiği analiz edilmiştir. Bu analiz sırasında, renk, kontrast, ritim, negatif / pozitif alan kullanımı, yön, tipografi vb. tasarım elemanlarının ifadeye katkıları incelenmiştir. Bu elemanların doğru ve yerinde kullanımının tasarımın dikkat çekiciliğini olumlu yönde artırdığı ve bu şekilde oluşturulan görsel düzenlemelerin mesajın iletimi konusunda daha etkili bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Grafik Tasarım, Sanat, Aktivizm, Afiş Tasarımı, Görsel Tasarım Elemanları

ABSTRACT

When the power of visual expression is combined with the need of individuals to express themselves in every aspect since their existence, it is observed that many forms of art have been used as an effective tool to raise awareness about social issues. Activism, which can be defined as the interventions made by individuals or groups to social problems, has frequently utilized the power of art to convey expression in this process. Poster designs, one of the most effective tools of graphic design in conveying messages to the masses, have been frequently used in activist movements. However, as much as the creative idea on the subject, it is also very important that this idea is constructed with the most accurate visual elements so that the message is clearly conveyed and can be remembered afterwards. Especially when it comes to social posters, the correct use of these elements is even more important in order to direct individuals, manipulate their perceptions and raise awareness.

In this study, the purpose of activist movements and the artists and designers who produce works in this way are examined. The relationship of globalization, technology and social media with activist movements is mentioned, and the difficulties experienced by activist artists and designers are briefly shared. Afterwards, the general features that poster design should have and the visual elements that will ensure a successful poster design are explained together with their features. In the last part of the study, ten social poster designs selected from the world and Turkey were analyzed to determine the message, creative idea and how the message was brought together through a visual arrangement. During this analysis, the contributions of design elements such as color, contrast, rhythm, use of negative / positive space, movement, direction, typography, etc. to expression were examined. It has been observed that the correct and appropriate use of these elements positively increases the attractiveness of the design and that the visual arrangements created in this way play a more effective role in conveying the message.

Keywords: Graphic Design, Art, Activism, Poster Design, Visual Design Elements

GİRİŞ

İnsan var olduğundan bugüne değin, konu ne olursa olsun her daim kendini ifade etme güdüsü içinde olmuştur. Gündelik ya da toplumsal hayatının detaylarını, duygularını, savaşlarını, kazançlarını ve kayıplarını, her konuda gelişimini, onayladığı, karşı çıktığı veya değiştirmek istediği pek çok durumu hem kayıt altına almak hem de muhatabına aktarabilmek için sözlü, yazılı ya da görsel pek çok yöntem kullanmıştır. Ve yüzyıllar içinde bu yöntemlerini gerek yaşam koşullarına gerekse ilerleyen teknolojiye paralel şekilde geliştirmiştir. Sanat ise her zaman insanoğlunun kendini ifade edebilmesinin en güçlü araçlarından biri olmuştur. İlkel kök boyalarla mağara

Eylül Ganiz ¹
İsmail Erim Gülaçtı ²

How to Cite This Article

Ganiz, E. & Gülaçtı, İ. E. (2024).
“Afiş Tasarımındaki Görsel
Tasarım Öğelerinin Sanat ve
Aktivizm İlişkisi Bağlamında
İncelenmesi” International Social
Sciences Studies Journal, (e-
ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:5;
pp:717-731. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.11371665>

Arrival: 19 March 2024
Published: 28 May 2024

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

¹ Öğr. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3517-7247

² Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6786-479X

duvarlarına resmedilen görüntülerden günümüzün çok disiplinli yeni medya sanatına kadar uzanan süreç boyunca ifadeyi görüntülerle aktarmak; hem etki yaratma, hem verilmek istenen mesajı doğru ve güçlü şekilde iletebilme hem de muhatap ile bağ kurma açılarından son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Kahraman'a göre, izleyicinin duygusal bağ kurabildiği sanat demokrasinin destekçisi olur çünkü sanat eseri sadece izlenen, takip edilen ürün olmanın yanı sıra toplum içinde iletişim sağlayan unsur haline gelmiştir. (Kahraman, 2018: 2)

Bu nedenle sanatçılar zaman içinde, seyirlik bir güzellik yaratmanın dışında, toplumsal (ya da bireysel) sorunlara ayna tutan, bireylerin ya da grupların problem olarak gördükleri durumları gün yüzüne çıkarıp kitlelerle paylaşan eserler üretmeye başlamışlardır. Ve bu yolla farkındalık yaratıp, kişileri bilinçlendirmeyi amaç edinmişlerdir. Bu, sanat ile aktivizmin kesiştiği noktadır. Aktivizm en yalın tanımı ile; toplumsal sorunlara kişiler ya da gruplarca yapılan müdahalelerdir. Bu sorunlar politika, insan hakları, hayvan hakları, eğitim, çevre, sağlık gibi insana ve içinde yaşadığı dünyaya, çevreye dair pek çok durumu kapsayabilmektedir. Burada önemli olan nokta bireylerin duyarlı bir bakış açısı ile çevrelerinde yolunda gitmeyen bir durumu saptamaları, bundan rahatsızlık duymaları ama en önemlisi bu durumu değiştirmek ya da sonlandırmak için harekete geçmek istemeleridir. Kökleri 1700'lü yıllara kadar uzanan aktivist hareketlerin gelişiminde ve kitlelere yayılmasında önemli etkisi bulunan olaylar bulunmaktadır. Fransız devrimi sonrasında oluşan eşitlik ve özgürlük anlayışı ile gelişen bireylerin hak arayışları, Sanayi Devrimi sonrasında çalışma şartlarını protesto eden işçilerin ayaklanmaları, İngiltere ve ABD'de ortaya çıkan kölelik karşıtı protestolar bunlardan birkaçıdır. Toplumların demokratikleşme süreçleri de kişilerin karşılaştıkları durumlara *karşı çıkma haklarını* kullanabiliyor olmaları açısından aktivizmin gelişmesinde etkili rol oynamıştır. Sert'e göre; toplumsal hareketlerle demokratikleşme arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır ve demokrasinin hüküm süremediği toplumlarda aktivizmin etkisi zayıf, demokratik toplumlarda ise çok daha güçlüdür. (Sert, 2016: 18) Aktivist hareketler pek çok farklı yöntem ile kendini gösterebilmektedir ve bunlar ele alınacak soruna ve hedef kitlenin sosyo - kültürel yapısına göre değişebilmektedir. Protesto ve sokak eylemleri, çeşitli etkinlikler ve organizasyonlar, imza kampanyaları, iş bırakma grevleri, açlık grevleri, oturma eylemleri, gösteriler, eğitimler, internet çağı içerisinde yaygınlaşan sosyal medya kampanyaları ve sanat etkinlikleri en yaygın aktivist hareketlerden sayılmaktadır. Aktivist hareketlerin amacının bir konuya, soruna dair kitlelerde farkındalık oluşturmak, dolayısıyla bir eksiklik ya da aksaklığı gidermeye çalışarak topluma fayda sağlamak olduğunu ve bunun da öncelikle kişilerin duygularını harekete geçirmekle başlayacağını düşünürsek; empati olgusunun bu süreçte kilit önem taşıdığı kuşkusuzdur. Bireyler halihazırda o konuya, soruna karşı duyarlıdırlar ama harekete geçmiyor olabilirler. Ya da o konuya, soruna karşı hiçbir duyarlılık sergilemiyorlardır, bu durumda onları uyandırmak, sorunun farkına varmalarını sağlamak gerekebilir. Veya bireyler o sorunu *yaratan* kitle içindedirler; onları vazgeçirmek, vicdani sorgulama ile yollarından döndürmek gerekebilir. Her durumda esas hedef kitle aslında bireylerin duyguları ve vicdanlarıdır ve onları hiçbir mecburiyetleri olmadığı halde duyarlı kılmak ve harekete geçirmek bir aktivist hareketin en önemli görevidir. Bu noktada sanat, sahip olduğu görsel ifade gücü ile algıyı çok daha hızlı tetikleme şansına sahiptir. Verilmek istenen mesajın akılda kalıcılığı sanatsal aktarım yolu ile daha mümkün hale gelebilmektedir. Kişinin sanat eseri ile bağ kurması ve böylelikle problemi ve iletilmek istenen mesajı içselleştirmesi kolaylaşmaktadır. Bir aktivist yaklaşımın en önemli misyonlarından biri mesele ile hedef kitlesi arasında empati kurdurmak olduğundan, sanatın bireylerin empati kabiliyetlerini tetikleme gücü kişilerde farkındalık yaratılması konusunda önemli rol oynamaktadır.

Tüm bu süreç içinde, bağımsız sanatçılar kadar grafik tasarımcılar ve görsel iletişim tasarımcıları da farklı tasarım formları ile bu aktivist sürecin içinde yer almışlardır. Uçar, söz ve dil gibi gelişmiş iletişim yöntemlerinden çok daha önce kullanılmış olan görsel iletişimin halen etkin algı oluşturma araçlarının başında geldiğini belirtmektedir. (Uçar, 2019: 13) Bir fikrin, mesajın hedef kitleye doğru ve etkili şekilde iletilmesinde son derece önemli bir yere sahip olan afiş tasarımları ise aktivist hareketlerin en önemli görsel araçlarından biri sayılmaktadır. Ancak bir afiş tasarımının, konu ne olursa olsun muhatabını yakalayabilmesi, etkileyebilmesi, mesajı planlandığı gibi doğru iletebilmesi ve akılda kalabilmesi, yani başarılı bir afiş tasarımı sayılabilmesi için grafik tasarım elemanlarına uygun şekilde yaratılmış olması gerekmektedir. Ve hangi elemanın ya da elemanların kullanılması gerektiği hedef kitleye, içeriğe ve verilmek istenen esas mesaja göre değişebilmektedir.

Bu araştırmada, betimsel kaynak taramasına dayalı nitel çalışma yöntemi kullanılmış ve literatür taramasından faydalanılmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada ilk olarak ülkemizde ve dünyada aktivizmin sanatın içinde nasıl yer aldığına, sanatçıların güdülerine ve tutumlarına yer verilmiştir. Küreselleşmenin, teknolojinin ve sosyal medyanın aktivist sanat ve sanatçılar üzerindeki etkisine genel bir çerçeve içinde değinilmiştir. İlerleyen bölümlerde görsel tasarım elemanlarının tanımı yapılmış ve hem özellikleri hem de görsel düzenleme içerisindeki rolleri irdelenmiştir. Son olarak, afiş tasarımında görsel tasarım elemanlarının doğru kullanımının görsel düzenleme ve mesaj iletimi üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonrasında aktivist yaklaşımlı on adet afiş tasarımı, görsel tasarım elemanları bağlamında analiz edilmiştir. Hem aktivizmin küresel boyutuna dikkat çekmek hem de doğru ve etkili kullanılmış görsel tasarım elemanlarının coğrafyadan bağımsız ortak bir görsel dil oluşturabildiğini kanıtlayabilmek adına

yabancı afişlerin tasarımcıları İran, Bulgaristan, Kanada, Finlandiya ve Çin gibi farklı sosyal ve kültürel yapılara sahip ülkelerden seçilmiştir. Bu ortak görsel dilin birbirinden farklı ve çeşitli sorunlara dikkat çekmek hedefiyle nasıl etkili kullanıldığını gözlemek adına da, hem dünya genelinden hem de Türkiye’den toplamda on farklı konuyu irdeleyen afişlerin incelenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada sırasıyla, *Çocuk Gelinler, Birlik Olmanın Gücü, Çocuk İşçiler, Açlık, Su Kıtlığı, Barış, GDO’lu Ürünler, Eşitlik, Küresel Isınma ve Kadına Şiddet* konularına değinen afiş tasarımları analiz edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, aktivist yaklaşımlı ve her biri farklı bir toplumsal meseleye işaret eden beş adet yerli, beş adet yabancı tasarımcıya ait toplamda on adet afiş tasarımı ile sınırlandırılmıştır. Hem aktivizmin küresel boyutunun gözlemlenebilmesi hem de görsel tasarım elemanlarının oluşturduğu ortak görsel ifadeye dikkat çekmek adına kültürel coğrafyalardan sanatçılara yer verilmiştir.

TÜRKİYE ve DÜNYADA SANATTA AKTİVİZM KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Türkiye ve dünyada pek çok sanatçının toplumsal sorunları irdeleyen eserler ürettiği görülmektedir. Bu sanatçıların her birini çalışmanın bu bölümünde analiz etmek mümkün olmasa da, süreç içinde önemli yer edinmiş birkaç sanatçıya değinmek doğru olacaktır. Örneğin Amerikalı sanatçı Keith Haring, pek çok farklı alanda eserler üretmiştir, ancak 80’li yılları kasıp kavuran Aids salgını üzerine yaptığı toplumu bilinçlendirici ve yönlendirici illüstrasyonları ile gündeme gelmiştir. 1985 yılında New York’ta kurulan ve sanatçıların kimliklerini asla açıklamadıkları feminist Guerilla Girls grubu, ırkçılık ve cinsiyetçiliğe karşı çıkan son derece etkili görsel çalışmaları ile tanınmaktadırlar. Amerikalı sanatçı Barbara Kruger, çoğunlukla siyah – beyaz fotoğraf ve net sloganlardan oluşan serigrafı baskıları ile pek çok toplumsal soruna kendi sanatsal üslubu ile ayna tutmuştur. Performans sanatı denildiğinde ilk akla gelen isimlerinden sayılan Sırp asıllı sanatçı Marina Abramoviç, yarattığı sıra dışı ve son derece çarpıcı performanslarıyla feminist hareketin en önemli sanatçılarından biri haline gelmiştir. Aynı şekilde ülkemizde de Şükran Moral son derece etkili performans eserleri ile kadının toplumdaki yerini sorgulamıştır. Necla Rüzgar da toplum içinde kadın ve cinsiyetçilik konuları üzerine yoğunlaşmış resim ve yerleştirmeleri ile ülkemizdeki kanayan yaraya dikkatleri çekmektedir. Sanatçı Vahit Tuna’nın, İstanbul’un en işlek bölgelerinden olan Karaköy’deki bir binanın dış cephesine yerleştirdiği ve *İsimsiz* adını verdiği dört yüz adet siyah kadın ayakkabısından oluşan eseri, ülkemizin en önemli sorunlarından biri olan kadın cinayetlerine vurgu yapmaktadır. Tarih ve ülke gözetmeden bakıldığında tüm bu sanatçıların ortak paydasının bir konuyu kendilerine mesele edinmiş oldukları ve bunu resim, heykel, fotoğraf, yerleştirme, performans vb. pek çok farklı sanat formu ile dışa vurmak istedikleri görülmektedir. Ancak her ne kadar aktivist sanatçıların *bir şeyleri değiştirme güdülleri* ortak olsa da; ilerleyen yıllar boyunca oluşan yeni toplumsal etkenler, küreselleşme, teknolojinin hızla gelişimi, sosyal medyanın hayatımızın merkezine yerleşmesi vb. sebepler hem genel anlamda sanat ortamını hem aktivist sanatçıların tavır ve çalışma biçimlerini hem de hedef kitlenin davranışını ciddi şekilde etkilemiştir.

Farklı olana ulaşma, var olanı sorgulayarak onun dışına çıkma, yeni yöntemler, teknikler araştırma ve uygulama, farklı malzemeleri deneysel bir ortamda bir arada kullanma arzusu sanatçılarda zaten çağlar boyunca gözlemlenmekteydi. Ancak teknolojinin gelişimi ve hızla yayılması, yeni medya sanatı olarak tanımladığımız çok bileşenli, multidisipliner ve etkileşimli sanat pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sanat pratiklerinde farklı sanat dallarının birlikte kullanılmasına, teknolojinin de bu birliğe eşlik edişine çokça şahit olmaktadır. Ancak bu yeni ortamda sadece bilgisayar ve internet teknolojilerinin değil; mühendislik, genetik, biyoloji vb. pek çok bilim dalının da sanat ile birleştiği, iç içe geçtiği eserler gözlemlenmektedir. Bu çok sesli, çok katmanlı sanat ortamının içerisinde sadece eserin ön planda olduğu bir anlayıştan çıkılıp, alımlayıcının da eserin bir parçası haline gelebildiği ve hatta eserin sürecine ya da varlığına müdahalede bulunabildiği bir sanat anlayışına geçildiği görülmektedir. Sanat zaten her zaman ve her formuyla izleyicisi ile bağ kurma gücüne sahip olmuşken; eser – alımlayıcı etkileşiminin bunca arttığı bir ortamda kurulacak bağın da bu oranda güçleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla kişilerin tutum ve davranışlarını empati kurdurma yolu ile değiştirme amacı güden aktivist sanat da bu etkileşimin gücünden faydalanmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte oluşan sınırların muğlaklaşması, çok geniş çapta oluşan toplumlar arası iç içe geçiş durumu teknolojik olanakların da bu duruma paralel olarak ilerleyip genişlemesine ve hızlıca tüm dünyaya yayılmasına sebep olmuştur. Ve bu yayılma sanatın sadece biçimini değil, sergileme ve dağıtım yöntemlerini de değiştirmiş ve geliştirmiştir. Aktivist sanat da dolayısı ile bu durumdan etkilenmiştir. Güner ve Gülaçtı’ya göre küresel ölçekli sorunlar dijital teknolojinin tüm imkanları kullanılarak sanata malzeme olmakta ve sanat aracılığı ile küresel sorunlara duyarlılık geliştirilmektedir. (Güner & Gülaçtı, 2019)

Küreselleşmeye paralel olarak gelişen sosyal medya platformlarının dünyanın her bölgesinde insan hayatının merkezine yerleşmesi ise kültürler arası yoğun ve hızlı bir iletişim ve etkileşimin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu

da toplumsal olayların ve dolayısıyla bu olaylara verilen tepkilerin kısa süre içinde çok fazla insan tarafından duyulur ve bilinir olmasını sağlamaktadır. Tiryaki'ye göre, toplumsal hareket destekçileri sosyal medya üzerinden görüşlerini paylaşarak bir araya gelebilmekte ve aralarında etkileşim oluşturabilmektedirler. (Tiryaki, 2020: 122) Ve ulusal ve küresel medya kuruluşları toplumsal hareketleri görmezden gelmekte, bu sebeple de alternatif medya toplumsal hareketlerin örgütlenme ve sesini duyurması açısından önem taşımaktadır. (Tiryaki, 2020: 118)

İnternet erişiminin var olmadığı zamanlarda kişiler olaylar ile ilgili haberler hakkında sadece geleneksel medyadan ve o medya organlarının sunduğu kadarıyla bilgi alabilmekteydi. Günümüzde ise dünyanın bir ucunda yaşanan bir sorun ya da gelişme saniyeler içerisinde dünyanın diğer ucuna ulaşabilmektedir. Bu da aktivist hareketlerin dolayısıyla da aktivist eserlerin çok daha geniş kitlelere çok daha hızlı şekilde ulaşmasını sağlamaktadır. Bu durum hem aynı görüşü savunan kişileri coğrafyadan bağımsız şekilde bir araya getirebilmekte ve dayanışmanın gücünü pekiştirmekte hem de hedef kitlenin algısını daha etkili ve hızlı şekilde değiştirebilmektedir. Özellikle son yıllarda popüler olan etiket kampanyaları ile, bir duruma dair her türlü bilgi ve görüntü çok hızlı şekilde dünyaya yayılabilmektedir. Görkem, birçok sosyal eylemde, kullanıcılarına iletişim ve eğlence fırsatları sunan Facebook, Youtube ve Twitter gibi ticari temelli sosyal paylaşım sitelerinin yoğun kullanıldığını belirtmektedir. (Görkem, 2016: 189) Diğer yandan gerek sanatta gerekse aktivist hareketlerin diğer formlarında olsun; aktivistler kendilerini ifade etme süreçlerinde yüzyıllar boyu pek çok sorunla ve önyargıyla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Tiryaki, 18. yüzyılda toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ile birlikte ilk teorisyenlerin bu olguyu *aşırılık, yoksunluk ve şiddet* olarak değerlendirdiklerini; 19. yüzyılda ise sosyal düzensizliğin bir sonucu olarak görülerek *çılgın kalabalık* ifadesinin kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. (Tiryaki, 2020: 25) Arcan ise, 20. yüzyılın başında sosyal hareketlerin, ayaktakımının akıldışı olarak görüldüğünü ancak yarım yüzyıl sonra, mevcut toplumsal koşulların değişimini amaçlayan bir karşı çıkış olarak tanımlanmaya başlandığını ifade etmektedir. (Arcan, 2016: 136) Günümüzde aktivist hareketlere bakış eskiye göre daha anlayışlı hale gelmiş olsa da halen aktivistler, içinde buldukları toplumun demokratikleşme seviyesine de paralel olarak, ciddi tepkilerle karşılaşabilmektedir. Baskılara maruz kalmak, sansürlenmek, duruma göre gözaltına alınmak, susturulmaya çalışılmak ve fiziksel şiddet görmek aktivist eylemcilerin sıklıkla karşılaştığı durumlardır. Aktivist sanatçılar ise ticari kaygı gözetmediklerinden finansal sorunlar yaşayabilmekte, mekân bulma sıkıntısı çekeabilmekte, halk tarafından anlaşılma, yadırganma, dışlanma ve hatta fiziksel tepki görme gibi problemlerle yüzleşebilmektedirler. Eserlerini zaman ve mekândan bağımsız olarak sosyal medya platformları üzerinden paylaşan aktivist sanatçılar ise bu ortamın avantajları yanında; siber zorbalığa uğrama, linç yeme gibi sıkıntılarla karşılaşabilmektedirler. 2013 yılında İstanbul'da gerçekleşen Gezi Parkı eylemleri sırasında gerek fiziksel ortamda gerekse sosyal medyada pek çok sanatçının eserleri ile yaşananları protesto ettiği görülmüştür. Sanatçılar kendi ifade biçimleri ve sanatsal üslupları ile çok çeşitli görsel ürünler üretirken direnişe katkıda bulunmuşlardır. Ancak pek çok sanatçı da eserleri sebebi ile ağır eleştiriye maruz kalmış, gözaltına alınmış ve hatta uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır.

AFİŞ TASARIMINDA GÖRSEL TASARIM ELEMANLARI

Grafik tasarımın pek çok dalında olduğu gibi afiş tasarımında da ilk ve en önemli nokta yaratıcı fikrin bulunmasıdır. Günümüzün teknolojik ilerlemeleri içerisinde pek çok ekipmana ve yazılıma ulaşımın son derece kolay hale geldiği, görsel üretim programlarını çok küçük yaşta bireylerin dahi kullanabildiği ve çevremizin çok çeşitli görsel malzeme ile dolu olduğu yadsınmaz. Bu koşullarda tüm bu kalabalığın içinden sıyrılabilme, dikkat çekip etki yaratabilmek ve sonrasında akılda kalabilme adına bir afiş tasarımının öncelikle yaratıcı bir fikre sahip olması gerekmektedir. Ve afiş tasarımının mesajı en doğru şekilde iletebilmesi için de bu yaratıcı fikrin etkili ve doğru kurgulanmış görsel elemanlarla destekleniyor olması gerekmektedir. Ambrose ve Harris'e göre imgeler bir fikri veya çok fazla bilgiyi hızlıca aktarma yetisine sahiptirler (Ambrose & Harris, 2013: 84) ve vurucu bir yaratıcı fikir, ona uygun doğru imgeler ve görsel düzenleme ile birleştiğinde başarılı bir afiş tasarımı ortaya çıkmaktadır.

Fikri destekleyecek doğru görsel malzemeye ve düzenlemeye karar verme sürecinde konu, hedef kitlenin özellikleri vb. gibi birçok farklı değişkeni göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bazı durumlarda bir fikri en iyi yansıtacak görsel öğe bir fotoğraf olabilirken, başka bir durumda bir illüstrasyon, bir tipografik tasarım ya da bunların birleşimi olabilmektedir. Ancak seçilecek görsel her ne olursa olsun bu görselin yaratımında kullanılacak elemanlar fikrin en doğru ve etkili şekilde desteklenmesinde en önemli rolü oynamaktadırlar. Bulunan yaratıcı fikir çok vurucu ve isabetli olsa dahi, hatalı bir görsel düzenleme başarısız ve hedefine ulaşamayan bir afiş tasarımının meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Uslu, tasarımda yaratıcılığın çok disiplinli bir arayışın sonucu olduğunu ve belli kurallara sahip olan grafik tasarım disiplini tipografi, renk harmonisi, psikoloji vb. unsurların öncelikli olarak öğrenilmesi ve üstüne çalışılması gereken konular olduğunu belirtmektedir. (Uslu, 2017: 27)

Görsel Tasarımda Vurgu

Bir görsel tasarımcının muhakkak hakim olması gereken öğeler arasında vurgu; bir afiş tasarımının bel kemiğini oluşturacak kadar önemli bir unsurdur. Vurgu, verilmek istenilen mesajın tasarım içinde yerleştiği bölge ve bir nevi tasarım hiyerarşisi içindeki baş rol oyuncusu sayılmaktadır. Eğer tasarıma bakarken göz nereye odaklanacağı konusunda kararsız kalıyorsa, hiyerarşik düzen bozulmuşsa, yani aslında destekleyici eleman olması gereken görsel öğeler ana elemanın önüne geçmişse ve daha çok dikkat çekiyorsa bu afiş tasarımında vurgu açısından bir problem var demektir. Ve bu da mesajın istenen şekilde iletilemeyeceği anlamına gelmektedir. Konuya, fikre uygun etkili vurguyu yaratabilmek için görsel düzenleme içinde pek çok değişkenin doğru kullanılması şarttır. Renk, kontrast, ritim, negatif / pozitif alan kullanımı, sadelik, ölçeklendirme, hareket, yön, tipografik elemanlar gibi öğeler içeriğe uygun seçilip doğru kullanıldıkları takdirde mesajın hem iletimi hem de akılda kalıcılığına büyük katkı sağlamaktadırlar. Bu elemanların tasarım içinde doğru kullanılması zaten bir gereklilik olmakla birlikte, bazı durumlarda tasarımın ana ögesi, mesajın üstüne dayandığı ana vurgu noktası haline de gelebilmektedirler.

Görsel Tasarımda Renk

Renk; bir tasarımda algıyı yönlendirip manipüle eden en önemli elemanlardan birisidir. Bir rengin sahip olduğu tonlar ve parlaklık değerleri bile kişiler üzerinde farklı psikolojik etkilere sebep olabilmektedir. Örneğin skarlet kırmızı kullanılışına göre hareketli, dramatik ve agresif bir etki yaratabilirken, kiremit kırmızısı daha doğal ve güvenilir bir etki yaratmaktadır. Siyah bazı durumlarda tehlikeli ve dramatik bir etki yaratırken, ona çok yakın bir tona sahip olan koyu kurşun rengi daha güvenilir bir hissiyat verebilmektedir. Renklerin kendi etkileri kadar, diğer renklerle birlikte kullanıldıklarında oluşturdukları etki de çok önemlidir. Mesela, renk çemberinde birbirine komşu olan renklerin bir arada kullanılması daha sakin, durağan, dingin bir algı yaratırken; çemberde birbirleriyle karşıt olan (tamamlayıcı) renklerin bir arada kullanılması daha dinamik ve dikkat çekici bir algı yaratmaktadır. Ambrose ve Harris, rengin bir şeyi gördüğümüzde farkına vardığımız belki de ilk öge olduğunu ve başka bir tasarım ögesinin yapamayacağı şekilde düşünce ve duyguları temsil etmek için kullanıldığını belirtmektedir. (Ambrose & Harris, 2013:11) Bu da tasarımda renk seçiminin mesajın doğru iletimi açısından ne kadar önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bir görsel tasarımcı rengi doğru kullanamazsa vermek istediği mesajın etkisi zayıflayabilmekte, hatta yok olabilmekte, daha da kötüsü mesajın çok farklı, zıt algılanması söz konusu olabilmektedir.

Görsel Tasarımda Zıtlık

Tasarımda zıtlık, dikkat çekme konusunda oldukça etkili elemanlardan bir diğeridir. Tasarımdaki zıtlık değerleri renk ile, boyut ile, hareketlilik ve durağanlığın birlikte kullanılması ile, ritim – düzen bozumu gibi durumlar ile sağlanabilmektedir. Birbirine zıtlık yaratan öğelerin tasarımda bir arada kullanılması dinamik bir etki yaratmaktadır. Ve bu oluşum sayesinde, zıtlığı oluşturan öğelerden biri diğerinin sayesinde ön plana çıkmaktadır.

Görsel Tasarımda Ritim

Ritim, sahip olduğu özellikler ile hem düzen hem de zıtlık yaratımına katkı sağlayabilmektedir. Bir tasarımda aynı ya da birbirine benzeyen elemanların belli bir düzen içinde ve tekrarlı şekilde kullanılması ile ritim oluşmaktadır. Bu çoklu tekrarlama durumu çoğunlukla düzen, birlik, beraberlik algısı yaratmaktadır. Ancak bu bir araya gelme durumu ile bir doku hissiyatı da oluştuğundan, hatalı ya da bilinçsiz kullanılması durumunda tekdüze bir etki yaratma riskine de sahip olabilmektedir. Ya da eğer tekdüze bir hissiyat yaratılması özellikle isteniyorsa ritim öğesinden bilinçli olarak faydalanılabilmektedir. Diğer yandan bu düzen içindeki öğelerden bir ya da birkaçına yapılabilecek bir müdahale (renk, boyut değiştirme, hareket verme, yön değiştirme vb.) dikkatleri direkt olarak o öge ya da öğelere çekecektir. Ve bu durumda ritim, kendi içinde oluşan ayrılık ve aykırılığa zemin oluşturacak ve bu zıtlık durumu vurgunun önemli bir parçası haline gelebilecektir.

Görsel Tasarımda Hareket ve Yön

Hareket ve yön tasarımda çoğunlukla dinamizm yaratan unsurlardır. Pek çok hareketli öğenin bir arada kullanımı neşeye, coşkuya ya da karmaşa ve gerilime işaret edebilirken; durağan bir yapı içinde konumlandırılmış tekil bir hareket ögesi farklılığı, yenilenmeyi ya da aykırılığı işaret edebilmektedir. Uçar'a göre insan gözü harekete duyarlıdır, nesnel veya optik hareket her zaman ilgi çeker, kendine baktırır ve belirli bir düzenin bozulması, sistem dışı bir eylem ilginizi çeker. Uçar, 2019: 142) Yön ise adı üzerinde, tasarımda gözü bir noktadan alıp, esas vurgu öğesinin bulunduğu diğer noktaya taşıyan önemli bir tasarım elemanıdır. Ya da tam tersi esas vurgu ögesi ile başlangıç yapılarak onun değişimine, yok oluşuna ya da bir şekilde dönüşümüne şahitlik edilebilecek bir durum yaratabilmektedir. İki durumda da, tasarımda yön etkisinin kullanılması ile izleyicide *bir süreci gözlemleme* hissi yaratılmaktadır.

Görsel Tasarımda Negatif / Pozitif Alan

Negatif ve pozitif alan kullanımı ve bu iki elemanın arasındaki denge ve ilişki tasarımıda çok farklı etkilerin oluşabilmesine sebep olmaktadır. Tasarımdaki negatif alanlar hiçlik değildir, aksine pozitif alanları dengeleyen, onların ön plana çıkmasına katkı sağlayan, onları destekleyen çok önemli unsurlardır. Doğru bir kompozisyon ile düzenlenen negatif / pozitif alan dengesi tasarımın nefes almasını sağlamaktadır. Bu dengenin nasıl kurulacağı konuya ve verilmek istenen mesaja göre belirlenmektedir. Tasarımda bilinçli olarak kullanılmış büyük bir negatif alan duruma göre ferahlık, sadelik algısı yaratabilirken, bazense yalnızlık, tekdüzelik vb. algılar da yaratabilmektedir.

Büyük boş alanın içine konumlandırılmış çok ufak bir öğe, konumuna, varsa hareket hissiyatına ve / veya rengine göre son derece etkili bir vurgu elemanı haline gelebilmektedir. Alanın bilinçli olarak tamamen ya da büyük ölçüde doldurulması ise birlik, beraberlik, neşe, coşku hissiyatı yaratabilirken, bazı durumlarda ise karmaşa, sıkışmışlık gibi algılar yaratabilir. Burada önemli olan nokta negatif / pozitif alan düzenlemesinin mesajı doğru iletecek şekilde yaratılabilmesidir.

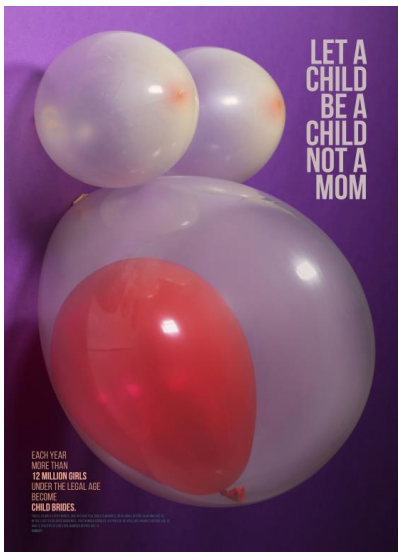
Görsel Tasarımda Tipografi

Tipografik elemanlar hem grafik tasarımın hem de afiş tasarımının en önemli unsurlarından olmakla birlikte, yazı uzun bir süre boyunca sadece görsel öğenin bir destekleyicisi, yardımcı elemanı konumunda kalmıştır. Ancak modern sanat hareketleri içerisinde boyut değiştirmiş ve tasarımın ana unsuru olmaya ve tasarımlarda görsel öğenin ta kendisi olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Tipografik tasarım diye adlandırdığımız bu oluşumda yazı elemanları ile yapılan düzenlemeler yaratıcı fikri aktaran temel görüntüyü oluşturmaktadırlar. Bu sebeple diğer tasarım elemanları ile doğru ve etkili bir şekilde bir araya gelen tipografik elemanların yaratılmak istenen algıya katkısı son derece önemlidir.

Bir afişin kişiyi ihtiyacı olan bir ürünü alması, ilgi duyduğu bir etkinliğe katılması vb. durumlar konusunda ikna etmesi daha kolaydır. Ancak bir kişinin hiçbir mecburiyeti olmadığı halde bir konuda harekete geçmesi, sahip olduğu olağan davranış ya da düşünce kalıplarını değiştirmesi çok daha zordur. Bu sebeple aktivist yaklaşımlı afişlerin en başta hedef kitlesini sıkı sıkı kavrayabilen, empati kurdurabilen bir yaratıcı fikre ve bu fikri destekleyen bir görsel düzenlemeye ihtiyacı vardır. Aktivizm ve sosyal sorumluluğun kişileri yönlendirme, bilinçlendirme, farkındalık yaratma ve manipüle etme amacı düşünüldüğünde; bu amaca hizmet eden bir afiş tasarımında yukarıda sözü edilen elemanların son derece doğru şekilde kullanılması gerektiği muhakkaktır. Bir başka önemli nokta ise afişlerin çoğunlukla dış mekanlarda, 8 – 10 metre mesafeden ve 1-2 saniyelik bir süre ile gözlemlendiği ve bu sebeple de fikri aktaran görsel düzenlemenin olabildiğince net ve sade olması gerekliliğidir. (Ertan, Sansarcı, 2016: 163)

AKTİVİST YAKLAŞIMLI AFİŞ TASARIMLARININ GÖRSEL TASARIM ELEMANLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

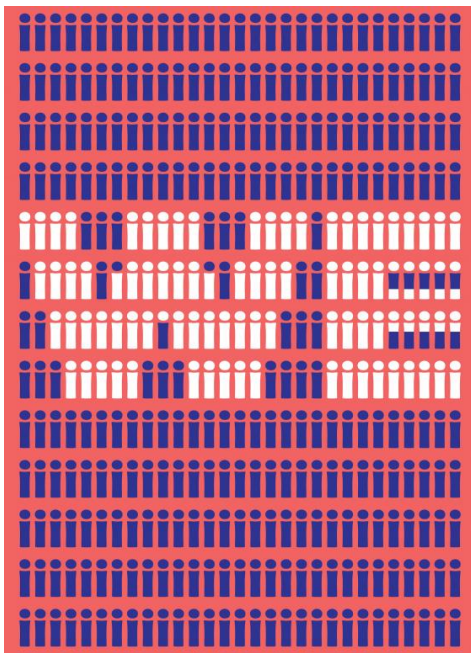
Çalışmanın bu bölümünde dünyadan ve Türkiye’den seçilmiş on adet aktivist yaklaşımlı afiş tasarımı, konularını destekleyen yaratıcı fikir ve bu fikirlerin görsel düzenlemeleri üzerinden incelenmiştir.

Resim 1: Afiş Tasarımı, Let a Child Be a Child, Not a Mom, Rasool Haghjoo

Kaynak: https://www.posterfortomorrow.org/en/gallery/56477_ (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

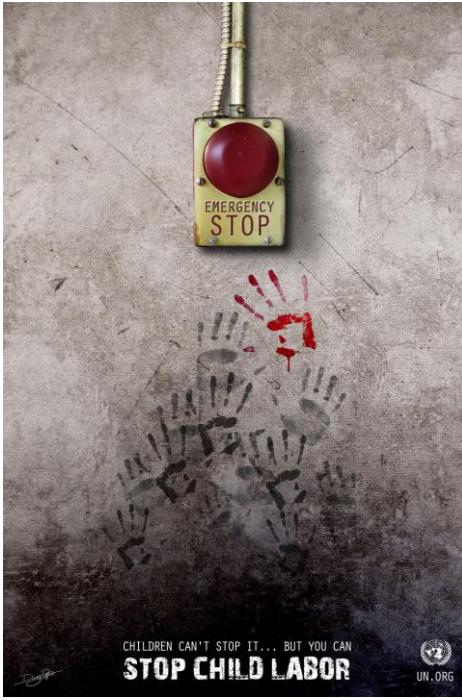
İranlı tasarımcı Rasool Haghjoo tarafından tasarlanan *Let a Child Be a Child, Not a Mom / Birakın Çocuklar Çocuk Olsun, Anne Değil* isimli afiş çalışması ülkemizin de kanayan yarası olan çocuk gelinler konusunu işlemektedir. Çalışmanın alt metninde ise her sene on iki milyondan fazla kız çocuğunun yasal evlilik yaşlarının altında evlendirilip çocuk gelinlere dönüştükleri belirtilmektedir. Bu çalışmada küçük yaşta anne olan bir çocuk gösterilmek istenmiş ama bunun için karnı şişmiş gerçek bir çocuk görüntüsü kullanmak yerine çocukluğu temsil eden simgelerden biri olan balonlar kullanılmıştır. Çocuk olmanın saflığını yermek adına da balonlar beyaz renkte kullanılmıştır. Ancak burada beyaz balonlar çocukluğu, çocuk olmayı simgelerken; üst bölgedeki yine balonlardan oluşmuş memeler yetişkin kadın bedenine, alt bölgede balondan oluşan şiş karın ise hamile olma durumuna yani yine kadınlığa işaret etmektedir. Buradaki çelişkili durum ilk etapta dikkatleri üstüne çekmektedir. Ayrıca şiş karının içinde kırmızı bir balon daha bulunduğu görülmektedir. Bu ise hem hamilelik durumunu pekiştirmekte hem de izleyicide *çocuk içinde çocuk* algısı yaratmaktadır. Bu da *çocukken anne olma* durumuna yani esas meseleye iyice vurgu yapmaktadır. Çocuğun kendisinin değil de onu simgeleyen bir imgenin hamile kadın bedeni şeklinde kullanılmış olması son derece dikkat çekici bir etki yaratmaktadır. Fonda kullanılan mor renk durumun vahametini vurgularcasına dramatik bir ortam oluştururken; beyaz balonlar masumiyeti temsil etmektedir. Karın içindeki tek kırmızı balon renk kontrastının da desteğiyle tasarımın vurgu noktasını oluşturmaktadır. Ve burada kırmızı renk bu durumun yanlış olduğu, ortada ciddi bir problem olduğu düşüncesini de pekiştirmektedir.

Resim 2: Afiş Tasarımı, We, Ivan Kashlakov

Kaynak: <https://www.posterfortomorrow.org/en/gallery/59787> (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

Bulgar sanatçı Ivan Kashlakov *We / Biz* isimli afiş çalışmasının açıklamasında *Her birimiz ayrı birer bireyiz, ancak güven ve birliktelikle bir araya geldiğimizde geleceği aydınlatırız! Birlikte doğru olanı yapalım!* demektedir. (<https://www.posterfortomorrow.org/en/gallery/59787>) Tipografik tasarım ile oluşturulmuş bu çalışmada verilmek istenen mesaj bireysellikten çıkıp, birleşme, birlik olma durumudur. Bir araya gelmiş pek çok insanın gerçek görüntüleri kullanılmak yerine, insanı simgelemesi adına miniskül *i* harfi seçilmiştir. Bu harfin seçilmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi İngilizce *i* Türkçede *ben* anlamına gelmektedir, bu da tek bir bireyin varlığını işaret eder. Diğer yandan *i* harfi anatomik elemanlarından dolayı - bir dikdörtgen ve üzerinde bir nokta ile - piktografik bir görüntü oluşturmakta ve insan figürünü simgelemektedir. Bu durumda *i* hem anlam hem görsel olarak bir adet kişiyi yani ben'i temsil etmektedir. Bu çalışmada 377 adet mavi miniskül *i* harfi kırmızı zemin üzerine kadraji tamamen kaplayacak şekilde simetrik olarak yerleştirilerek ritim oluşturulmuştur. Bu, ben'lerin tekrarlanarak çoğalıp biz'i oluşturması durumuna işaret etmektedir. Ancak burada, biz olma durumuna etkili vurgu yapmak adına kadrajın orta bölümündeki *i* harflerine kadrajın yaklaşık üçte birlik bölümünü kaplayacak şekilde beyaz renk verilmiş ve bu renklendirme ile *WE / BİZ* kelimesi oluşturulmuştur. Bu müdahale yapılmaydı ve sadece kırmızı zemin üstünde ritim oluşturan mavi *i* harfleri görülüyor olsaydı, bir araya gelme durumunu yine de sezilirdi ama etki bu kadar güçlü olmazdı. Diğer yandan böyle bir ritim kullanımı, sıkıcılık, tekdüzelik, düzene teslimiyet vb. gibi negatif algılara da yol açabilirdi. Kaslakov'un tasarımında ise bilinçli yapılmış tipografik oyunun ve renk kontrastının doğru kullanımı sayesinde hem bireylerin bir araya gelişi vurgulanmakta hem de birlikte olmanın pozitif yanına vurgu yapılmaktadır. Beyaz renk ise hem bu olumlu durumu hem de tasarımcının kendi cümlesindeki *Geleceği aydınlatırız!* ifadesini desteklemektedir.

Resim 3: Afiş Tasarımı, Stop Child Labor, Dany Pepin

Kaynak: <https://danypepin.wordpress.com/2012/03/07/school-project-s6-stop-child-labor/> (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

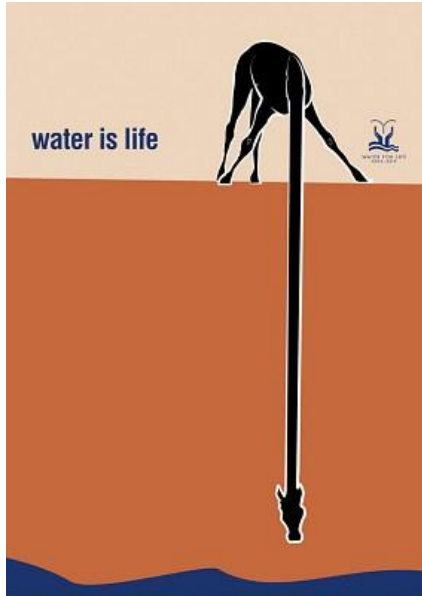
Kanadalı grafik tasarımcı Dany Pepin tarafından okul projesi olarak *tasarlanan Stop Child Labor / Çocuk İşçiliğini Durdur* adlı afiş tasarımı toplumlardaki çocuk işçi sorununa dair bilinçlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Tasarımda ilk olarak algılanan ana slogan büyük puntolarla yazılan *Çocuk İşçiliğini Durdur* cümlesidir. Ancak bu cümlenin üzerinde sözün ilk kısmı da görülmektedir. İkisine birlikte bakıldığında *Çocuklar Durduramıyor. Ama Sen Çocuk İşçiliğini Durdurabilirsin* cümlesi okunmaktadır. Burada konu çocuklar olsa da hedef kitle yetişkin bireylerdir ve çocukların bu sorunu çözebilme yetileri olamayacağı için yetişkinlerin bu duruma müdahale etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Sloganda bahsedilen durdurma eylemini simgelemek adına kompozisyonun merkezine bir acil durum düğmesi yerleştirilmiştir. Bu düğme, dramatik görüntüyü desteklemek adına gri, yıpranmış görünümlü bir duvarın üzerine yerleştirilmiştir. Düğmenin rengi *acil durum* hissini pekiştirmek adına kırmızı seçilmiştir. Ancak çalışmanın esas vurgusunu yaratan sadece merkezdeki bu düğme değil, kadrajın alt bölümündeki düğmeye uzanmaya çalışan ama bunu başaramayan çocukların el izleridir. Kadrajın en alt bölümünde problemi yani çocukların yaşadıkları zorlu koşulları vurgulamak adına siyah renk kullanılmıştır ve bu siyahlıktan yani zor durumdan kurtulmak isteyen çocukların el izleri yukarıya doğru uzanmaktadır. Burada kilit nokta ise *Çocuklar Bunu Durduramıyor* ifadesinin desteklenmesi adına, el izlerinin düğmeye erişemiyor olduğunun gösterilmesidir. El izleri ile yaratılan doku hissi bu çocukların sayısının çok fazla olduğunu gösterirken, en yukarıdaki kırmızı el ise hem renk kontrastı ile anlamı pekiştirmekte ve dikkat çekmekte hem de tehlike, acı, dehşet kavramlarına gönderme yapmaktadır.

Resim 4: Unicef için Afiş Tasarımı, Jukka Veistola, 1969.

Kaynak: <https://www.moma.org/collection/works/7348> (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

Jukka Veistola bu afişi 1969 yılında Unicef'in Açlık kampanyası için tasarlamıştır. Çalışmada hiçbir slogan kullanılmadan mesaj sadece görsel öge ile verilmiştir. Merkez kompozisyon içinde ritim, yön ve zıtlığın çok yoğun gözlemlendiği tasarımda kadrajın her bir yanından merkeze doğru gelen kaşıklar görülmektedir. Bu yönlendirmenin sonunda göz kompozisyonunun tam ortasındaki boş, beyaz tabağa odaklanmaktadır. Burada tabak ve etrafını saran kaşıklar aslında yumurta ve ona ulaşmaya çalışan spermilerdir. Yumurta yiyeceği, spermiler ise ona kıran kırana ulaşmaya çabalayan çocukları simgelemektedir. Tabağın boş olması ise yiyeceğin var olmadığına yani açlığa işaret etmektedir. Hem hareket ve yön hem oluşan ritim hem de merkezde oluşan renk ve form kontrastı yaratıcı fikri desteklemek ve durumun ne olduğunun net şekilde anlaşılmasını sağlamakta ve ekstra açıklayıcı bir slogana gerek kalmamaktadır.

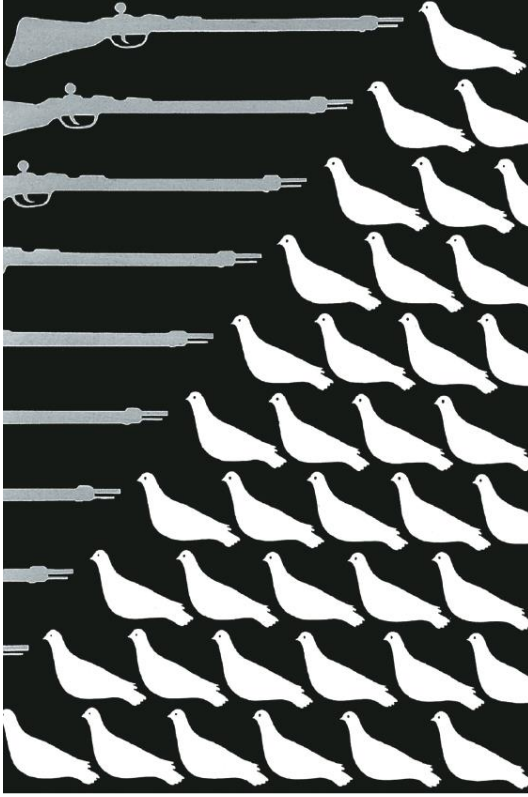

Resim 5: Afiş Tasarımı, Water is Life, Maolong Yao

Kaynak: http://posterpage.ch/winners/wate_15/wate_15.htm (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

Çinli tasarımcı Maolong Yao tarafından tasarlanan *Water is Life / Su Hayattır* adlı afiş çalışmasında dünya üzerindeki su kaynaklarının tükenmesi sorununa odaklanılmıştır. Bu illüstratif afişte alanın en alt kısmında dar, eğimli, mavi bir alan görünmektedir. Alanın üçte birlik en üst kısmından aşağı doğru ise bir zürafa boynunun mavi bölgeye doğru uzandığı ama erişemediği görünmektedir. Bu da mavi bölgenin suyu simgelediğini ve tükenen suya canlıların erişemez hale geleceklerini anlatmaktadır. Bu çalışmada negatif / pozitif alan dengesi yaratıcı fikri desteklemek adına bilinçli olarak kullanılmıştır. Ortada yer alan kahverengi bölgenin kapladığı geniş alan aslında suya erişim mesafesinin uzaklığını pekiştirmektedir. Kahverengi renk ise toprağı simgelemektedir. Zürafanın

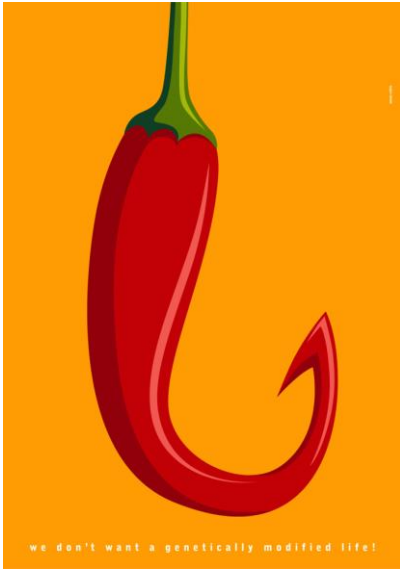
merkeze değil de dikey üçte birlik bölgeye yerleştirilmesi kompozisyona daha dinamik bir görüntü katmakta ve zürafanın siyah kullanımı, çalışmayı gereksiz detaydan kurtarıp mesaja daha net odaklanmayı sağlamaktadır. Diğer yandan, yaratıcı fikir ve görsel konumlandırma başarılı olsa da, suyu oluşturan mavi alanın gereğinden fazla primitif bir görüntüde olması ve zürafanın etrafındaki beyaz kontur amatör bir görünüme sebep olmaktadır. Logonun zürafanın ayağının hemen yanına konumlandırılması ise görselde karışıklık yaratmakta ve dikkati dağıtmaktadır.

Resim 6: Unesco Afiş Tasarımı, Leyla Uçansu, 1975.

Kaynak: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gmk.org.tr/uploads/news/file-1446645861112534064.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2024)

Grafik tasarımcı Leyla Uçansu'nun 1975 yılında UNICEF için tasarladığı bu afiş çalışmasında barış teması vurgulanmaktadır. Çalışmada tasarım alanı diyagonal şekilde ikiye bölünmüş ve sol tarafta gri tüfek görselleri, sağ tarafta ise beyaz güvercin görselleri simetrik bir ritim oluşturarak birbirleriyle yüz yüze bakacak şekilde yerleştirilmişlerdir. Burada tüfekler savaşı, beyaz güvercinler ise barışı temsil etmektedir. Tüfeklerin ucunun güvercinlerin yüzüne dönük oluşu savaşın barışın karşısında durarak onu tehdit ettiğini işaret etmektedir. Bu çalışmada tüm alanı dolduracak şekilde ritim oluşturulmuştur ve fikir / mesaj da bu ritmin içine ustaca yerleştirilmiştir. Çünkü bu ritim içinde asimetrik bir oluşum gözlemlenmektedir; yukarı bölgede silah namluları uzun görünürken güvercin sayısı azdır. Burada savaşın varlığı arttıkça barışın silindiği anlaşılmaktadır. Ancak alanın aşağısına doğru indikçe kısalan namluların yerini çoğalan güvercinler doldurmakta; bu da savaşın olmadığı yerde barışın hüküm süreceğini gösterirken, diğer yandan beyaz güvercinler yaşamı da simgelemektedir. Göz yukarıdan aşağıya ve soldan sağa bakma eğilimde olduğu için bu tasarımdaki ritim içinde olumsuz durumdan olumlu duruma gidiş süreci gözlemlenmektedir.

Resim 7: Afiş Tasarımı, Genetiği Değiştirilmiş Bir Hayat İstemiyoruz, Savaş Çekiç

Kaynak: <https://savascelikdesign.com/portfolio/genetigi-degistirilmis-bir-hayat-istemiyoruz/> (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

Grafik tasarımcı Savaş Çekiç, *Genetiği Değiştirilmiş Bir Hayat İstemiyoruz* adlı afiş çalışması ile GDO'lu besinlerin yarattığı tehlikeye karşı farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Slogan dişi ve miniskül olarak küçük puntolarla alanın en altına yerleştirilirken, vurgu merkez kompozisyona yerleşen büyük görsel ile yapılmıştır. Bu görselde besini simgelemek adına bir kırmızı biber kullanılmış ve biberin ucu uzayarak kanca halini almıştır. Doğal besin olan biberin kancaya dönüşmesi, genetiği değiştiği için yarattığı tehlikeyi göstermektedir. Biberin sahip olduğu kırmızı renk hem kendi psikolojik etkisinden hem de alanda büyük yer kaplaması sebebi ile dikkat çekici bir görüntü oluşturmuştur. Görüntünün merkeze yerleştirilmesi de bu etkiyi arttırmaktadır. Biberin sapındaki yeşil renk de kırmızının tamamlayıcı rengi olduğundan bu dikkat çekiciliği pekiştirmektedir. Çalışmadaki negatif / pozitif alan değerlerine baktığımızda, fondaki nefes alan pozitif alan biberin belirginleşmesini sağlayarak vuruculuğuna katkı yapmaktadır. Biberin kancasındaki eğri ise görüntüde daha dinamik bir algının oluşmasına sebep olmaktadır.

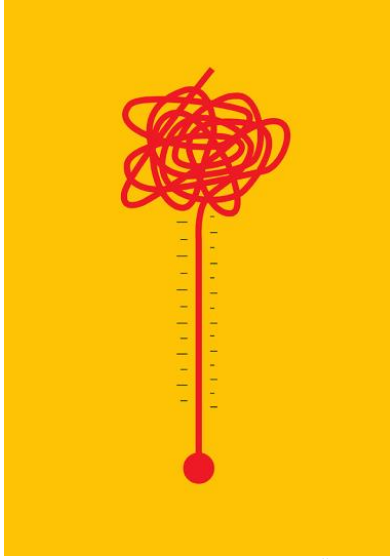

Resim 8: Afiş Tasarımı, Equality, Mehmet Yapıcı, 2023.

Kaynak: <https://www.gunestv.com/izmirde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-uluslararası-afis-yarismasi-sonuclandi-37917-haberi> (Erişim Tarihi: 15.01.2024)

Resimde, 2023 yılında, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uluslararası Afiş Yarışması'nda ikincilik ödülü kazanan Mehmet Yapıcı'nın *Equality / Eşitlik* adlı afiş tasarımı görülmektedir. Bu çalışmada slogan cümlesi yerine sadece *equality* kelimesi kullanılmış ve direkt görsele vurgu yapılmak istenmiştir. Afişte pozitif ve negatif alan kullanımı sadelik hissiyatı yaratmaktadır. Geniş negatif alan olarak algılanan mavi fonun üzerine ana görsel öge yerleştirilerek dikkatin görsele çekilmesi planlanmıştır. Bu sebeple fon rengi sakin bir hissiyat yaratması için mavi seçilmiştir. Merkezde bir gebelik testi kiti görülmektedir ve testte iki adet kırmızı çizgi görülmektedir. *Çift çizgi* diye tanımlanan bu çizgiler test sahibinin gebe olduğuna işaret eder ve bu çizgiler gerçekte

dikeydir. Ancak çalışmada çift çizgi yatay kullanılarak eşittir işareti yaratılmıştır. Burada gebelik testi kullanılması ve onun çift çizgisinin eşittir işaretine dönüştürülmesinin sebebi *doğuştan eşit olmamız gerektiği* algısını yaratmaktır. Bu çalışma negatif alan etkisinin mesajı ön plana çıkardığı bir tasarım olarak değerlendirilebilir.

Resim 9: Afiş Tasarımı, Selçuk Öziş

Kaynak: <https://gmk.org.tr/news/dunyadan/uc-uyemiz-isleriyle-bolivya-uluslararası-afis-bienalinde> (Erişim Tarihi: 15.01.2024)

Yukarıda, grafik tasarımcı Selçuk Öziş'in (BICeBé) Bolivya Uluslararası Afiş Bienali'nde Sosyal Afiş kategorisinde sergilenmeye hak kazanan afiş tasarımı görülmektedir. Herhangi bir slogan ya da tipografik öğenin kullanılmadığı çalışma küresel ısınmaya dikkatleri çekmek için tasarlanmıştır. Bu çalışmada sarı fon üzerinde yer alan kırmızı, stilize bir derece illüstrasyonu görülmektedir. Derecenin kendisi zaten ısınmayı simgelerken, renginin kırmızı seçilmesinin sebebi ısınmanın giderek arttığını vurgulamaktır. Sıcak bir renge sahip olan kırmızı derecenin yine sıcak bir renk olan sarı fonun üzerine yerleştirilerek kullanımı ise ısınma, sıcaklık, bunalma hissiyatını pekiştirmek için bilinçli olarak seçilmiştir. Derecenin tepe noktasında çizginin karmaşık çizgilerden oluşmuş bir yuvarlak haline geldiğini görmekteyiz. Bu yuvarlak dünyamızı, çizgilerin karmaşası ise küresel ısınma sonucunda dünyanın içine düşeceği tehlikeyi işaret etmektedir.

Resim 10: Seri Afiş Tasarımı, Kadına Şiddet Konulu Sosyal Afiş Serisi, Ayça Uygungöz

Kaynak: <https://sergi.gmk.org.tr/40/proje/3180> (Erişim Tarihi: 15.01.2024)

Grafikerler Meslek Kuruluşu (GMK) sergisinde Öğrenci Projeleri - Dönem İçi Projeler kategorisinde yer alan Ayça Uygungöz'e ait seri afiş tasarımları kadına yönelik şiddet konusuna dikkat çekmektedir. Üçlü seride baskın renkler olan sarı, mor ve pembe renkler afişlerde birbirleri ile geçişli olarak kullanılmıştır. Mesajın tipografik tasarım ve illüstrasyonun birleşimi ile verildiği çalışmalarda tipografik tasarımın çalışmanın fonunu oluşturduğunu görmekteyiz. *Görmezden Gelme*, *Duymazdan Gelme* ve *Konuşmaktan Korkma* cümleleri kelime arası espası verilmeden kullanılmış ve böylelikle fondaki doku algısı güçlendirilmiştir. Ancak her afişte ilk kelimelerin sol üst köşeye denk gelen kelime kökleri koyu renk tonu ile verilmiş, böylece GÖR, DUY, KONUŞ kelimeleri dokudan ayrılmış ve sloganın vurgu noktasını oluşturmuşlardır. Fonun üzerine yerleşen ana görsel eleman olan kadın portreleri grafik etkisi güçlü illüstrasyonlar ile yaratılmıştır. Şiddet unsuru ise her portrede, dayak sonrası oluşan morluğu işaret edecek şekilde, mor renkte nokta efekti ile verilmiş, bu da çalışmanın geneline hakim olan grafik tadı desteklemiştir.

SONUÇ

Mağara duvarlarına resmedilen görüntüler bize insanların var oldukları günden bu yana her konuda (savaşları, ticaretleri, hayvanları, gündelik yaşamları) konusunda kendilerini ifade etme ihtiyacı içinde olduklarını ve bunu ta o zamanlardan beri görsel ifade güdüsü içinde yapmaya çalıştıklarını göstermektedir. Sesli, yazılı vb. ifade araçlarının hepsi yıllar içinde çeşitlenip gelişirken, ifadenin imgelerle aktarımı da sanatın gelişimine paralel olarak çeşitlenmiştir. Diğer yandan insan canlısı her daim hayat içinde belirli sorunlarla, blokajlarla, yolunda gitmeyen, aksayan durumlarla yüzleşmiştir ve yüzleşmeye de devam edecektir. Varlığının ilk gününden itibaren her konuda gelişme ve değişme yolunda ilerleyen insanoğlunun bir problemle karşılaştığında bunu olduğu gibi kabullenip yoluna devam etmesi düşünülemez. İnsan düşünen, sorgulayan, mantık yürüten ve bu süreç sonunda da çözüm üretmeye odaklı yaşayan bir canlıdır. Bu durumda, toplumun büyük ya da küçük grupları içerisinde oluşabilecek birtakım sorunlara, sıkıntılara da bu sorgulayıcı ve çözüm arayıcı yapısı ile yaklaşmaktadır. Bu da var olan bir problemi kabullenmek yerine onu değiştirmek için harekete geçtikleri anlamına gelmektedir. Ve bu harekete geçiş özetle aktivizm olarak tanımlanmaktadır. Sanat ise gerek bireylerin tekil olarak ya da grupların çoğul olarak meselelerini açığa vurup kitlelerle paylaşmaları yolunda çok önemli ve etkili bir araç olmuştur. Çünkü insanın imgelerle olan ilişkisi diğer pek çok uyarana göre daha güçlü bir etkileşim oluşturmakta, bağ kurdukmakta, empati yaratmakta ve duygulara daha derinden dokunabilmektedir. Bu sebeple insanlar toplumsal meseleler söz konusu olduğunda sanatın bu gücünden yine sanatın pek çok formunu kullanarak faydalanmışlardır. Sanatçıların, acil toplumsal meseleleri öne çıkarmak ve değişimi teşvik etmek için yaratıcı platformlardan bu kadar yoğun şekilde yararlandıkları göz önünde bulundurulunca; sanat ve aktivizmin her zaman simbiyotik bir ilişkiyi paylaştığını söylemek de yerinde olacaktır. Grafik tasarımın özellikle de afiş tasarımı alanındaki evrimi, bu etkiyi önemli ölçüde artırmış; estetik çekiciliği dokunaklı mesajlarla birleştirerek dünya çapında izleyicileri cezbetmiş ve harekete geçirmiştir.

Teknolojinin hızla gelişimi ve sanat eserleri içinde yoğun kullanımı çok katmanlı ve etkileşim yönü güçlü eserlerin yaratılmasına olanak sağlamış ve bu da aktivist eserler ile alımlayıcısı arasında daha güçlü bir bağın kurulmasına sebep olmuştur. Bu süreçte dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, aktivist sanatın yayılmasını daha da demokratikleştirerek, anlık ve yaygın dağıtımına, eserlerin zaman ve mekândan bağımsız şekilde paylaşılabilmesine olanak sağlamıştır. İnternete erişimin olmadığı zamanlara kıyasla; konu ne olursa olsun bilgi saniyeler içerisinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna ulaşabilir hale gelmiştir. Mevzubahis mesele sadece küçük bir bölgeyi ilgilendiren bir durum değilse ve pek çok coğrafyada yaşanan ortak sorunlardan ise (çevre sorunları, kadına / çocuğa şiddet, Lgbt bireylerin sorunları, hayvan hakları vb.) bu meselenin hızla yayılması; çok daha fazla kişiye ulaşması ve soruna çok daha kısa zamanda çözüm bulunabilmesi anlamına gelmektedir. Aktivist hareketlerin bireylerin birlik olması ile daha etkili hale geldiği düşünüldüğünde, sosyal medyanın aktivist sanatı olumlu yönde desteklediği de bir gerçektir. Ancak bu hızlı ve zaman zaman kontrolsüz gelişebilen dijital yayılma, aynı zamanda yanlış bilgilendirme sorunlarını da beraberinde getirmekte ve aktivist içeriğin oluşturulması ve paylaşılması konusunda incelikli bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Dijital platformlar aktivist sanatın yayılmasında merkez haline geldikçe, mahremiyet, rıza ve dijital aktivizmin hedeflenen topluluklar üzerindeki etkisi gibi konuları ele alan etik çerçevelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma alanı, dijital ortamda çalışan aktivist sanatçılar için değerli kılavuzlar sağlayabilir.

Dijital çağ, sanatın ve aktivizmin manzarasını dönüştürerek ifade ve katılım için yeni araçlar sunmaktadır. Bu değişim, geleneksel stratejilerin, dijital alanların tüm potansiyelinden yararlanabilecek daha etkileşimli multimedya yaklaşımları lehine yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Dahası, dijital aktivist sanatın küresel erişimi, farklı kültürel bağlamları ve kültürel tahsis riskini dikkate alan ve kapsayıcı bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Grafik tasarım özeline bakıldığında; ilk formları ile kilise duvarları üzerine asılarak sadece metinler aracılığı ile bilgi aktaran afişler sanat akımlarına paralel olarak biçimsel anlamda çok gelişmiş, ifadenin görsel öğelerle aktarımının en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Özellikle Fransız Art Nouveau sanatçılarının afiş tasarımına getirdikleri artistik soluk, afişleri bilgilendirme kağıtları olmaktan çıkarmış, adeta birer sanat yapıtına dönüştürmüştür. Bu da afiş tasarımlarında kullanılan görsel öğelerin son derece bilinçli seçildiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ancak afişler duvarlarımıza asıp seyredeceğimiz tablolar olarak değil; bir mesajı hedef kitesine en direkt ve doğru şekilde aktarması gereken grafik tasarım ürünleri olarak tasarlanmaktadır. Afişin bu özelliği ise onu aktivist hareketler içindeki en önemli görsel araçlardan biri haline getirmiştir. Bir fikir, bir ideoloji, bir mesaj bir afiş içerisinde vücut bulup sokaklarda, kamusal alanlarda muhatabına kolayca ulaşabilmektedir. Ve yukarıda bahsedildiği üzere, sosyal medya ve teknolojinin de etkisiyle sadece duvarlar ile sınırlı kalmayıp, saniyeler içerisinde dijital yolla tüm dünyaya yayılabilmektedir. Ancak bu ulaşma durumu tek başına yeterli olmamakta, afişin muhatabının öncelikle gerçekten dikkatini çekmesi ardından mesajı o kişilerin kafasına ustaca yerleştirilmesi gerekmektedir. Afişin gözlem süresinin kısalığı da hesaba katılırsa, verilmek istenen mesajın olabilecek en yaratıcı fikirle ve bu fikrin yine en yaratıcı ve de en doğru görsel düzenleme ile sunulması gerekmektedir. Sosyal afişlerde dikkat çekicilik ve akılda kalıcılık durumu daha da büyük önem taşımaktadır. Keza burada amaç kişiye ürün

satmak değil; onu *kendinden bir şeyler verme, düşünce ve davranışlarını değiştirme* konusunda ikna etmektir. Bu sebeple yaratıcı fikir ve doğru, etkili görsel düzenleme sosyal afişlerde özellikle çok önemli yere sahip olmaktadır. Ancak bir fikir ne kadar etkili olursa olsun onu aktaracak olan görsel düzenlemede aksaklıklar bulunuyorsa, bu, mesajın iletiminde de aksaklık olacağı anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada incelenmiş olan renk, kontrast, ritim, negatif / pozitif alan kullanımı, hareket, yön, tipografi gibi elemanların gerek tek başlarına gerekse birbirleriyle ama mutlaka usulüne uygun kullanımları yaratıcı fikirle birleşip mesajın en etkili şekilde hedefine ulaşmasını sağlamaktadır. Çalışmanın yaratıcı fikri çok vurucuysa ve görsel düzenlemesi büyük ölçüde doğru kurgulanmışsa dahi, bu elemanlardan herhangi birinin kompozisyon içinde hatalı ya da fikre, konuya uyumsuz kullanımı ya da birbirleri ile görsel ilişkilerindeki bir problem hedef kitlede yanlış ve farklı bir algının oluşmasına sebep olabilmektedir. Bu da bir sosyal afişin misyonu düşünüldüğünde *hedefe ulaşmamak* anlamına gelecektir. Afiş tasarımında kullanılan vurucu ve yaratıcı sloganlar hedef kitlenin dikkatini çekme konusunda çok önemli yere sahip olabilmektedirler. Bazı durumlarda içinde bulunulan ülkeye, yöreye dair bir espri, yerel bir cümle sloganın ana vurgusunu oluşturup kişiler üzerinde etki yaratabilmektedir. Ancak bu çalışmada analiz edilen afiş tasarımlarının bazılarında herhangi bir slogan, tipografik öğe, yani konunun ne ile ilgili olduğunun ipucunu veren hiçbir söylem bulunmamaktadır. Buna rağmen mesajın kolayca anlaşıldığı ve etkili bir şekilde hedefe ulaştığı görülmektedir. Bu da çalışmada bahsedilen görsel elemanların yaratıcı ve etkili bir düzenleme ile, hiçbir söze ihtiyaç duymadan kendi başlarına bile mesajı güçlü bir şekilde aktarabildiklerini kanıtlamaktadır. Görsel tasarımcıların bu elemanları doğru ve etkili kullanmaları başarılı bir aktivist afiş tasarımının oluşmasında her zaman çok önemli yer tutmuştur. Ancak günümüzün hızlı teknoloji çağında, kültürlerin iç içe geçtiği dijital ortamda; sözlerden ve metinlerden bağımsız güçlü bir görsel dilin başarı ile kullanımı, afiş tasarımının çok daha fazla kişi tarafından anlaşılır olmasına sebep olacaktır. Bu da aktivist hareketlerin kitlelere yayılma, ses getirme, probleme ışık tutma ve çözüm bulma yolundaki yaklaşımına ekstra fayda sağlamaktadır.

Gerek araştırmada analiz edilen görsel elemanların etkisi özelinde, gerekse sanat ve aktivizm ilişkisi genelinde bakıldığında, gelecekteki araştırmalar; dijitalleşmiş bir dünyada yankı uyandıran yeni ifade biçimleri geliştirmek için sanatçılar, teknoloji uzmanları ve aktivistler arasındaki disiplinlerarası işbirliklerinden yararlanılabilir. Araştırmalar bu işbirliklerinin toplumsal değişimi yönlendirmedeki etkinliğine odaklanabilir.

Daha fazla araştırma, aktivist sanatın kamu farkındalığı, tutum değişiklikleri ve politika değişiklikleri üzerindeki etkisini değerlendirmek için metodolojiler geliştirmeye odaklanabilir. Bu, sanatın aktivizm içindeki rolünün doğrulanmasına yardımcı olacak ve gelecekteki girişimlere rehberlik edecektir. Dijital medyanın küresel erişimi ile birlikte, hem aktivist sanat genelinde hem de aktivist afiş tasarımları özelinde kültürel duyarlılığın ve kapsayıcılığın sağlanması çok önemli hale gelmektedir. Gelecekteki çalışmalar, kültürel farklılıklara saygı duyan ve küresel dayanışmayı teşvik eden sanat yaratma ve paylaşmaya yönelik en iyi uygulamaları araştırabilir. Artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR) ve blockchain gibi yeni ortaya çıkan teknolojilerin araştırılması, aktivist sanat için yeni yollar açabilir ve katılımı derinleştirebilecek sürükleyici ve etkileşimli deneyimler sunabilir.

Bu önerileri ele alarak, sanat, aktivizm ve grafik tasarımın kesişimindeki gelecekteki araştırma ve uygulamalar gelişmeye devam edebilir, bu dinamik alanın toplumsal değişimlere duyarlı kalmasını ve toplumsal değişim için görsel ifadenin gücünden yararlanmaya devam etmesini sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Ambrose, G. & Harris, P. (2013). Grafik Tasarımda Tasarım Fikri, Literatür Yayınları, İstanbul.

Ambrose, G. & Harris, P. (2013). Grafik Tasarımda Renk, Literatür Yayınları, İstanbul.

Arcan, H. E. (2016). "Toplumsal Hareket Teorisi Perspektifinden Alternatif / Aktivist Medya: Ana Akım Medya Reddiyesine Bir Çözüm Olarak Eleştirel Medya İçeriği" (Ed. Nuray Yılmaz Sert), Aktivizm, ss.136, Değişim Yayınları, İstanbul

Ertan, G. & Sansarcı, E. (2016). Görsel Sanatlarda Anlam ve Algı, Literatür Yayınları, İstanbul.

Görkem, Ş. Y. (2016). "Dijital Aktivizm: Kapsam, Sınırlılıklar ve Ölçümleme" (Ed. Nuray Yılmaz Sert), Aktivizm, ss.189, Değişim Yayınları, İstanbul

Güner, A. & Gülaçtı, İ. E. (2019). "Küreselleşme ve Çağdaş Sanat", Akademik İncelemeler Dergisi, 14(1):245-274.

Kahraman, M. E. (2018). "Sanat ve Siyaset İlişkisi" (Ed. Mehmet Emin Kahraman), Demokrasi ve Sanat, ss.2, Efe Akademi Yayınları, İstanbul

Sert, N. Y. (2016). “Aktivizmin Kavramsal, Gelişimsel ve Araçsal Açından İncelenmesi” (Ed. Nuray Yılmaz Sert), Aktivizm, ss.18, Değişim Yayınları, İstanbul

Tiryaki, S. (2020). Toplumsal Hareketler ve Medya, Literatürk Academia, Konya.

Uçar, T. F. (2019). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Uslu, Y. (2017). Grafik Tasarımda Mükemmellik Kusurluluk – Afişler, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim 1 <https://www.posterfortomorrow.org/en/gallery/56477>

Resim 2 <https://www.posterfortomorrow.org/en/gallery/59787>

Resim 3 <https://danypepin.wordpress.com/2012/03/07/school-project-s6-stop-child-labor/>

Resim 4 <https://www.moma.org/collection/works/7348>

Resim 5 http://posterpage.ch/winners/wate_15/wate_15.htm

Resim 6 <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gmk.org.tr/uploads/news/file-1446645861112534064.pdf>

Resim 7 <https://savascekicdesign.com/portfolio/genetigi-degistirilmis-bir-hayat-istemiyoruz/>

Resim 8 <https://www.gunestv.com/izmirde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-uluslararasi-afis-yarismasi-sonuclandi-37917-haberi>

Resim 9 <https://gmk.org.tr/news/dunyadan/uc-uyemiz-isleriyle-bolivya-uluslararasi-afis-bienalinde>

Resim 10 <https://sergi.gmk.org.tr/40/proje/3180>